

УДК 378.13:81'243(811)

Іншомовна освіта як невід'ємна складова освітнього процесу у закладах вищої освіти України / Ірина Ігорівна Оніщук. // Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. – 2018. – №24. – С. 198–204.

Оніщук І.І.
Onishchuk I.I.
Онищук И.И.

**ІНШОМОВНА ОСВІТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**
**FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AS AN INDEPENDENT PART OF THE
EDUCATIONAL PROCESS AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN
UKRAINE**
**ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
УКРАИНЫ**

Ключові слова: іншомовна освіта, міжкультурне спілкування, компетенція, компетентність.

Key words: foreign language education, intercultural communication, competence, competence.

Ключевые слова: иноязычное образование, межкультурное общение, компетенция, компетентность.

Освіта є однією з найважливіших підсистем соціально-культурної сфери держави, що забезпечує отримання людиною знань, умінь і навичок з метою їх ефективного використання в професійній діяльності. Педагогіка як наука відштовхується від розуміння освіти як самодостатнього феномена.

Довгий час у педагогіці не було чіткого визначення іншомовної освіти. Оскільки іноземні мови належать до сфери лінгвістики, багато вчених визначають іншомовну освіту як «лінгвістичну освіту». У даній статті розглядається доцільність даного співставлення понять.

Education is one of the most important subsystems of the socio-cultural sphere of the state, which provides the person with the knowledge, skills and abilities for their effective use in professional activities. Pedagogy as a science rests on the understanding of education as a self-sufficient phenomenon.

For a long time in pedagogy there was no clear definition of foreign language education. As foreign languages belong to the field of linguistics, many scholars will define foreign language education as "linguistic education". In this article the expediency of this comparison of concepts is considered

Образование является одной из важнейших подсистем социально-культурной сферы государства, обеспечивающей получение человеком знаний, умений и навыков с целью их эффективного использования в профессиональной деятельности. Педагогика как наука отталкивается от понимания образования как самодостаточного феномена.

Долгое время в педагогике не было четкого определения иноязычного образования. Поскольку иностранные языки принадлежат к сфере лингвистики, многие ученые определяют иноязычное образование как «лингвистическое образование». В данной статье рассматривается целесообразность данного сопоставления понятий.

Терміни «зміст іншомовної освіти» та «іншомовна культура» введені в обіг у зв'язку з визнанням культурологічного характеру отримання освіти. Якщо змістом освіти в цілому є культура, то змістом іншомовної освіти є іншомовна культура, безпосередньо спрямована на досягнення іншого менталітету, системи загальнолюдських цінностей і, відповідно, на формування тих якостей особистості, котрі мають попит: взаєморозуміння, толерантність, здатність до самоідентифікації у полікультурному світі.

Вихід в область культури у мовній освіті пояснюється тим, що культура є середовищем, котре породжує і живить особистість. Культурні цінності є загальнозначущими та мають загальнолюдський характер. Освоюючи їх, людина розвивається як особистість.

У цьому сенсі гуманізація іншомовної освіти є процесом прилучення до світової культури, формування на цій основі духовності, моральності, міжкультурних відносин, що забезпечують стабільність розвитку суспільства.

Іноземна мова як ніяка інша освітня дисципліна, має величезні можливості розвитку особистості в заданому напрямку. У наш час навчання іншомовній культурі вирішується шляхом наповнення лінгвокультурним змістом навчальних матеріалів з іноземної мови й розподілом у ньому лінгвокультурних компонентів. Це здійснюється двома способами. У закладах вищої освіти з великою кількістю годин культурологічна складова виділяється в окремий навчальний модуль та викладається поряд з іншими мовними курсами.

Філологія – сукупність гуманітарних наукових дисциплін, які вивчають культуру народу, нації, суспільства, відображаючись в мові та літературній творчості. Сутністю філології є робота з текстовими джерелами, їх аналіз. Лінгвістика ж – наука про мову, мовознавство. Лінгвістика концентрується на розгляді та вивченні сучасних мов. Зважаючи на це, ми вважаємо, що термін «філологічна освіта» не зображає специфіки іншомовної освіти.

Деякі вчені, розглядаючи вивчення іноземних мов, вдаються до терміну «мовна освіта». Інші дещо розширюють це поняття і застосовують саме визначення «іншомовна освіта» [3, с. 88-90].

Однак даний термін не відбиває процес оволодіння іноземною мовою – входження в іншу мовну структуру, практичне оволодіння мовою як засобом спілкування і передачу вербальної інформації.

Вища освіта являє собою оволодіння студентами сукупністю систематизованих знань і практичних навичок, що дозволяють вирішувати теоретичні й практичні завдання за профілем підготовки, використовуючи творчі та розвивальні сучасні досягнення науки, техніки та культури. Іншомовна лінгвістична освіта у вищих закладах освіти – підготовка фахівців зі знанням іноземної мови для педагогічної, перекладацької, дипломатичної та іншої діяльності, що вимагає знання іноземної мови. Підготовка кваліфікованих фахівців іншомовного лінгвістичного профілю здійснюється в системі професійної освіти в університетах іноземних мов, або на спеціалізованих лінгвістичних факультетах.

Під іншомовною освітою ми розуміємо процес і результат підготовки фахівців вищої кваліфікації в сфері іноземних мов, що володіють сукупністю компетенцій, систематизованих знань і практичних навичок, що дозволяють вирішувати теоретичні й практичні завдання за профілем іншомовної підготовки. З концептуальної точки зору, іншомовна освіта – це формування конкурентоспроможної та професійно-мобільної особистості, здатної до ефективної самореалізації в сфері іноземних мов, до здійснення всіх компонентів освітнього процесу, особистості, яка володіє високими професійними компетенціями та навичками саморозвитку [5, с. 184].

У даний час в Європі, не в останню чергу завдяки глобалізації та інтернаціоналізації, все більша увага приділяється навчання кільком іноземним мовам і розробці методики іншомовної освіти. У системі професійної підготовки викладачів іноземних мов і перекладачів навчання другої іноземної мови відіграє важливу роль.

Одним з основних завдань по реалізації фундаментальності професійної лінгвістичної освіти є формування розширеного поля мовної компетентності. Крім цього, враховуються зміни на міжнародному ринку праці, що відбуваються в останні десятиліття, і у зв'язку з цим перехід на дворівневу систему навчання: бакалаврат і магістратура.

У сучасному світі ми залежимо від того, наскільки ми здатні до міжкультурного спілкування, тому особливого значення набуває володіння декількома іноземними мовами. Так, Європейська Рада та Європейський Союз висувають вимогу – кожен громадянин Європи повинен володіти, не враховуючи свою, щонайменше ще двома іноземними мовами [6,с.118].

Справжнє багатомовство починається з вивчення другої іноземної мови. Під другою іноземною мовою розуміється будь-яка іноземна мова, що вивчається хронологічно слідом за першою. Ключова роль при цьому належить принципам і методам навчання другої іноземної мови – успішність навчання другої іноземної мови та її індивідуального вивчення залежить від того, наскільки ця методика орієнтується на специфіку навчання саме другої іноземної мови. Ця методика враховує послідовність досліджуваних мов, регіональну специфіку, а також індивідуальний досвід того, хто вивчає дану мову [7, с. 18].

Дослідниками проблем освіти визнається, що протягом останніх років вона переживає стан кризи, який проявляється у невідповідності результатів освіти запитам суспільства і конкретних особистостей. Дедалі більшого поширення набуває думка про необхідність модернізації освіти на основі гуманізації та інноваційних технологій. Значна роль в гуманізації вищої освіти, у формуванні фахівця нової формації, належить іншомовній освіті. Провідні фахівці в області мови та міжкультурної комунікації розглядають мовну освіту як важливий резерв соціальних перетворень в країні; основний інструмент успішної життєдіяльності людини в полікультурному та мультлінгвальному товаристві, фактор культурного та інтелектуального розвитку та виховання особистості; наголошують на необхідності приведення мовної політики до нових реалій суспільства, важливість розробки нової освітньої технології.

У зв'язку з цим, особливий інтерес представляє проблема підвищення якості викладання іноземної мови в освітній системі. В даний час сформувалось соціальне замовлення на ґрунтовне знання іноземної мови, у якому спостерігаються такі яскраво виражені тенденції іншомовної освіти, як: зростання статусу іноземної мови (в першу чергу англійської), посилення мотивації її вивчення, функціональна спрямованість навчання мовам. Проте, вивчення мови, з урахуванням професійної спрямованості, досі залишається незадовільним, а рівень професійної іншомовної компетентності випускників – невисоким, що не відповідає сучасним вимогам і ринку праці [1, с.38-40].

Державна освітня політика в галузі навчання іноземних мов ґрунтується на рівноправ'ї всіх мов і прагненні створити необхідні умови для розвитку двомовності та багатомовності. Суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення сприяють потребі в сучасному суспільстві знання іноземних мов. Практика показує, що друга іноземна мова засвоюється швидше і легше, якщо студенти досить ґрунтовно володіють першою. В європейських країнах студенти вивчають не менше двох іноземних мов. Існує думка, що сучасна освічена молода людина повинна прагнути до оволодіння 3-4 іноземними мовами. Така перспектива обговорювалася на міжнародному конгресі в Швеції. ЮНЕСКО проголосило ХХІ століття – століттям поліглотів.

Введення другої іноземної мови обґрунтовано тим, що в сучасних умовах необхідно забезпечити готовність випускників до адаптації та самореалізації в умовах ринку праці сучасного інформаційного суспільства. Ефективне навчання іноземним мовам у закладах вищої освіти набуває на сьогодні особливої актуальності у зв'язку з процесами інтеграції в сучасному світі. Який би рід занять не обрав студент для себе в майбутньому, незнання іноземних мов істотно збіднить його освітні та самоосвітні можливості, перспективи у виборі професії та кар'єри.

Процес навчання другої іноземної мови будується на наступних основних принципах:

- навчання другої іноземної мови має яскраво виражену особистісно орієнтовану спрямованість. Це означає, що форми, способи, засоби навчання, які використовуються в навчальному процесі повинні сприяти активізації та розвитку партнерських відносин між викладачем та студентами;
- навчання другої іноземної мови є когнітивним процесом. Реалізація даного принципу передбачає не тільки та не стільки набуття студентами нового мовного знання, скільки формування цілісної картини світу;
- навчання другої іноземної мови будується як творчий процес. У студентів повинна бути можливість, в ході вирішення тих чи інших комунікативних завдань, реалізувати власні наміри;
- навчання носить діяльнісний характер, який виражається в зовнішній і внутрішній (розумовій) активності студентів;
- навчання спрямоване на формування автономії студента в навчальній діяльності та в міжкультурній комунікації;
- навчання має яскраво виражену комунікативну спрямованість;
- навчання має послідовну орієнтацію на мовний, навчальний, культурний досвід студентів, сформований в процесі осягнення їм рідної культури та осмислення рідної, а також першої іноземної мови та культури її носія.

Навчання другої іноземної мови пов'язане з вирішенням таких проблем, як:

- економічність організації процесу, яка здійснюється шляхом використання накопиченого мовного досвіду;
- мінімізація предметного змісту, яка передбачає формування мінімального рівня комунікативної компетенції, достатньої для подальшого самостійного вивчення мови на основі відібраного мовного матеріалу;
- вибір оптимальної технології навчання, яка враховує взаємодію нового іншомовного механізму з механізмом рідної та першої іноземної мови в період його становлення та функціонування [8, с.17].

Зміст навчання іноземної мови як другої включає:

- мовний матеріал (фонетичний, лексичний, граматичний) і способи його вживання в різних ситуаціях;
- теми та ситуації соціокультурної та побутової проблематики;
- відомості про національно-культурні особливості та реалії мови країни, що вивчається.

Ще у 80-і рр. ХХ ст., були запропоновані концепції «мовної особистості» (Г. І. Богиня), «вторинної мовної особистості» (І.І. Халесєва), рівнева модель мовної особистості (Ю.М.Караулов), в центрі яких знаходилися поняття людини як соціального явища – суб'єкта соціокультурного діалогового спілкування і носія культури, як національно-специфічної системи координат соціальної поведінки, яка формує мовну особистість.

Так, дослідження в Європі, проведені в листопаді-грудні 2005 р. під егідою Дирекції з питань освіти та культури Європейської комісії, засвідчили, що серед жителів 25 країн ЄС, в яких проживають 450 мільйонів осіб, а також Болгарії, Румунії, Хорватії та Туреччини, 56% населення можуть спілкуватися іншою мовою, крім своєї рідної; в т.ч. 28% володіють трьома мовами, а 11% знають чотири мови. Тільки в 6 державах-членах ЄС більшість населення не володіє іншою мовою, крім рідної (в Ірландії 66%, у Великобританії 62%, в Італії 59%, в Португалії та Угорщини 58%, в Іспанії-56%) [4, с. 320].

Таким чином, мультилінгвальність є сьогодні ключовою рисою Європейської спільноти як в сенсі використання декількох мов в певному географічному регіоні (територіальна характеристика), так і в сенсі мовного потенціалу окремої людини (особистісна характеристика).

У Загальноєвропейських рекомендаціях Ради Європи з мовної освіти (2001 р.) підкреслюється, що сучасна людина, що вивчає іншу мову, повинна бути готова виконувати роль «культурного посередника» між своїми національно-культурними особливостями та

іншомовною культурою та ефективно вирішувати міжкультурні непорозуміння і конфліктні ситуації. Таким чином, знайомство з іншими культурами через мову розширює ціннісні горизонти особистості та наближає її до таких цінностей, як визнання права іншої людини на культурну своєрідність, толерантне ставлення до різномайття, повагу до цінностей іншої людини, готовність прийняти іншу людину такою, якою вона є, здатність піддавати сумнівам національно-культурні стереотипи, які склалися у соціумі.

Продовження думки В. Гумбольдта про те, що кордони мови нації означають кордони світогляду цієї нації, в сьогодишньому світі передбачає мультилінгвальність як засіб розширення світогляду особистості та формування критичності її мислення через спостереження, розуміння, аналіз, порівняння, оцінювання різних явищ як в різних культурах, так і всередині своєї культури. А вивчення мови може розглядатися як ключ до культури носіїв цієї мови.

Як цілком справедливо зазначає В.А.Маслова, мовна особистість існує в просторі культури, відбитої в мові, у формах суспільної свідомості на різних рівнях (науковому, побутовому та ін.), в поведінкових стереотипах і нормах, у предметах матеріальної культури [2, с. 117-130].

Отже, у сучасній іншомовній освіті простір мови та простір культури утворюють єдиний смисловий простір. Вивчення рідної мови сприяє формуванню смислів, що відповідають за культурну самоідентифікацію особистості. При оволодінні іноземними мовами відбувається знайомство зі смислами, що відбивають матеріальну та духовну культуру, цінності, вірування, стиль життя громадян країни, що вивчається. Однак така традиційна освітня практика іншомовної освіти виявляється невідповідною в разі вивчення мови глобального міжнародного спілкування (*lingua franca*) - як, наприклад, англійської.

Оскільки англійська мова сьогодні використовується як засіб спілкування представниками різних культур, а не тільки британської чи американської, більш логічним є створення мультикультурного контексту навчання мови. Тобто учасниками комунікативних ситуацій, на основі яких може відбуватися діалог культур, будуть не тільки носії англійської мови, а й представники інших національно-специфічних груп, які, тим не менш, використовують англійську мову в цілях комунікації один з одним. Тому більш адекватним в такому навчальному контексті є ознайомлення тих, хто вивчає англійську або іншу мову міжнародного спілкування з культурними особливостями різних комунікантів, що утворюють так звану «спільноту користувачів» цієї мови. Подібний термін - «*community of practice*» - був недавно введений в західну наукову термінологію [7, с. 14]. Він був створений для користувачів англійської мови, як мови міжнародного спілкування в спільних цілях, наприклад, участі в міжнародних проектах і конференціях, незалежно від їх лінгвальної та культурної приналежності.

Популярність в Україні англійської мови, як першої іноземної мови, що викладається в вищих навчальних закладах незаперечна. Роль англійської мови, як світової мови міжнародного спілкування, не тільки означає, що вона виступає як загальноновизнаний засіб досягнення взаєморозуміння між носіями різних національних мов, які можуть вивчати та використовувати його як вдома, так і за кордоном. Вона також тягне за собою нові виклики, що вимагають зміни традиційної культурологічної моделі навчання англійської мови.

По-перше, виникає проблема ментальної переорієнтації викладачів із позиціонування місця англійської мови виключно як культурної прерогативи найбільших англійськомовних країн (Великобританії, США, Канади, Австралії) на сприйняття його як ключа до інших, неанглійськомовних, культур. По-друге, міжкультурна парадигма навчання англійської мови передбачає включення в зміст його навчання інформації про інші культури – як носіїв англійської мови, так і носіїв інших мов. По-третє, для усвідомлення студентами культурної різноманітності англійськомовного спілкування важливо пропонувати їм інтерактивні ситуації, які б ілюстрували реальність використання англійської мови як засобу спілкування між носіями інших національних мов.

Демонстрація фільмів або відеофрагментів, в яких представники різних культур намагаються за допомогою англійської мови вирішити комунікативні проблеми, слід пропонувати студентам для формування комунікативних стратегій, які допомагають досягти мети передачі інформації партнеру по комунікації. Окрім того, міжкультурна парадигма навчання англійської мови має не менш важливе значення для формування культурної саморефлексії користувачів цієї мови, їх критичне ставлення як до інших, так і до своєї національної культури, або іншими словами – до розвитку критичної культурологічної свідомості [3, с. 88].

Таким чином, пропонована реаліями сучасного світу міжкультурна парадигма іншомовної освіти з'єднує воедино проблеми освіти і культури, освіти та міжнародної комунікації, освіти та психологічної готовності і ставить поки що більше запитань, ніж відповідей.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. Психологічне обґрунтування раннього білінгвізму // Іноземні мови и сучасній школі. - 2012. - № 1. - С. 38-40.
2. Гайдегер М. Філософія освіти ХХІ століття. М., 1992. С.117-130.
3. Дейкова, Л.А. Глобальное образование через призму европейского мультилингвизма . Вестник УлГПУ. 2008. С.88-90.
4. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. навч. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 208с.
5. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. - Cambridge University Press, 2001. - 260 p.
6. Developing intercultural competence through English: focus on Ukrainian and Polish cultures / Nizegorodcew A., Bystrov Y., Kleban M. (eds.) - Kraków: Jagiellonian University Press, 2011. - 152 p.
7. Europeans and their Languages. Special Eurobarometer 243. 2006. Retrieved from: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf
8. Young R. Discursive practice in language learning and teaching. - Chichester: Wiley-Blackwell 2009.

One of the strategic directions in modern education is the overcoming of reproductive mass education and the passing to a new educational paradigm, which provides cognitive activity and autonomy of thinking of those who is taught.

The current situation associated with the massive study of foreign languages requires the revision, rethinking and qualitative updating of all parts of the mastering of this subject at higher educational establishments as a significant component of the self-development of each person.

Today in the term «education» is introduced by the «cultural component», which is associated with the cultural orientation of the development of pedagogical thoughts. The general goal of education is culture as a set of material and spiritual values, as well as ways of their creation, the ability to use them for the progress of mankind, to pass them from generation to generation. The essence of education at the present stage is the transfer of culture in the form of social experience of people from one generation to another, a culture that provides diverse qualities and orientation of the person, its intellectual, ethical, emotional and physical development. Many educators, understanding the significance of culture and ethical guidelines for the activities and human behavior, include it in the essence of the notion of «education».

Education in general, and the system of higher education in particular, contributes not only to the preservation and transfer of cultural heritage of society from generation to generation, but also designed to act as «generative creative basis and culture, and society itself».

Education is one of the most important parts of the social and cultural spheres of the country, which provide the exception of knowledge, skills and abilities by a person with the purpose of their effective using in professional activities. Pedagogic as a science offers the understanding of education as a self-sufficient phenomenon.

For a long time there was not clear definition of foreign language education in pedagogy. As foreign languages belong to the linguistic field, many scholars define foreign language education as «linguistic education». In this article the expediency of this comparison is observed.

Key words: foreign language education, intercultural communication, competence.